

Прошло је двадесет година од кад је Дејтонски споразум потписан и спроведен. Већи део историје који обухвата тих претходних двадесет година добро је познат. Међутим, оно што није довољно схваћено јесте једно шире, дубље наслеђе тог споразума. Како га разумети, имајући у виду све што се десило? Три су области које би требало узети у обзир: последице које је његова примена имала у случају Босне, потом САД и западне Европе и, на крају, ширег региона Балкана.

Нема сумње да је Дејтонским споразумом завршен рат у Босни и да се његов већи део позабавио тиме како је тај рат требало завршити. Убиства, сакаћења, расељавање и уништавање коначно су заустављени. То је била добра ствар. Али Западу се учинило да ту не може да се заустави. Западни центри, посебно Вашингтон, сматрали су да су приморани да наметну и структуру политичког договора. Већи део тог договора изложен је у Анексу 4 Дејтонског споразума (Устав БиХ). Међутим, најважнија карика, када је реч о наслеђу неуспеха, данас видљиво у Босни, био је деспотски притисак Запада, који се огледао у Канцеларији Високог представника, Савету за имплементацију мира и западним амбасадама.

Онако како је написан, Анекс 4 је, у суштини, документ који институционализује и гарантује етничку одвојеност уместо уједињене, централизоване државе. Стварна моћ у Босни никада није била у рукама државних институција, па чак ни влада њених ентитета. Анекс 4 стварну моћ даје етничким заједницама, посебно етничким лидерима. Сходно томе, Срби у Босни тај анекс сматрају рационалним, уједно и корисним инструментом за изоловање Републике Српске од остатка Босне. Иако донекле одржавају везе са остатком Босне, Срби су, последично, успоставили малу „државу” и труде се да преузму све важне надлежности (образовање, безбедност, право). Сасвим супротно томе, Муслимани (Бошњаци) су Анекс 4 увек тумачили не онако како је

написан, већ као алатку којом би се Босна централизовала. Федерација је у пракси далеко мање успешна од Републике Српске јер се непрестано труди да постигне циљ који је немогуће постићи и јер има дисфункционалан политички естаблишмент. Најзад, Хрвати у Босни су заједница у лимбу; немају свој ентитет, сусрећу се са смањењем своје популације а сада су и слабије повезани са Хрватском.

Наслеђе Дејтона које се тиче САД и, у мањој мери, Европе могло би се окарактерисати као комбинација неефикасности и ароганције. У почетку су САД имале мало интересовања за распад Југославије. Из перспективе Вашингтона, догађаји на Балкану нису се могли равноправно такмичити са озбиљнијим питањима која су била у вези с падом комунизма. САД су Балкан виделе као европски проблем и одлучиле су да интервенишу тек када европске земље нису успеле да разреше југословенску загонетку. Међутим, када је Вашингтон коначно решио да се умеша, југословенско питање постало је једино и најважније спољнополитичко питање током Клинтонове администрације.

Али, зашто је Југославија одједном постала толико важна за САД? Наравно да је смањење ескалације насиља током 1992. играло важну улогу. Али, то није најважније. Балканска збрка деведесетих постала је изазов за америчку перцепцију сопствене постхладноратовске супериорности. Вашингтон није могао да толерише постојање неког дела света којем он није могао да наметне своју вољу. Балкан је постао изазов за тријумфализам којим су се Американци бусали у груди и за институције које је Вашингтон сматрао есенцијалним за постхладноратовску сигурност и доминацију. САД су лаковерно наставиле да Европу сматрају једнако важном као што је била пре хладног рата, и НАТО једнако важним као што је био пре краја комунизма. Нису увиделе да су и НАТО и Европа организације у опадању. Најциничније је то што су америчке дипломате, упркос чињеници да је Анекс 4 буквално написан да ојача етничке и ентитетске разлике, тврдиле супротно, покушавајући од тада да све убеде у то да је Анекс 4 написан како би се успоставила уједињена, мултиетничка, централизована држава. Ове две перспективе фундаментално су супротстављене и обогатиле су Босну више од било којег другог аспекта Дејтона.

Због тога је Клиптонова администрација осећала да нешто мора да уради, али није била баш сигурна у то шта учинити. Активности Вашингтона вођене су тактиком постепености, уместо стратегијским увидом у то како реконструисати политички простор распадајуће Југославије. Америка је била убеђена да држава Босна мора да постоји али никада до краја није објаснила зашто. Кроз све то, амерички савезници у Европи били су укључени у процес само да би деловали као замена за САД.

Коначно, наслеђе Дејтона, када је шири регион Балкана у питању, огледа се у јачању перцепције о сопственој улози жртве, чији се корени могу пратити уназад још од отоманске и аустроугарске доминације. Већина политичара на Балкану је заплашена, верује да је једини начин за напредовање клечање пред западним центрима моћи; под претпоставком да су балканске земље исувише мале да би имале своје мишљење. Уколико ово наслеђе не буде могло да се преокрене, мало је наде да би Балкан, укључујући сада и Грчку, икада могао да постане нешто више од региона економске и политичке учмалости – сиромашан, пун препирања и дисфункционалан. Али тај сценарио ипак може бити промењен.

(Политика)